

Οι πρόσφατοι μετασχηματισμοί της πόλης της Μόσχας

της Όλγας Βεντίνα

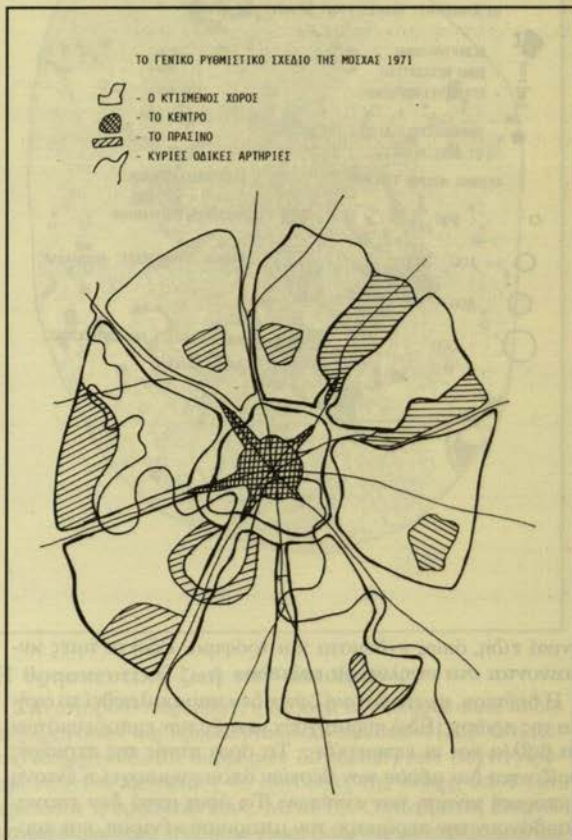
Πρόσφατα απελευθερωμένη από την επιρροή της αυταρχικής διοίκησης και της σχεδιασμένης οικονομίας, η πόλη της Μόσχας έγινε πεδίο αυθόρμητων δραστηριοτήτων. Οι ποικίλες δραστηριότητες, εμπορικές και μη, οι επιχειρήσεις ή απλά οι μικρές ομάδες ανθρώπων, συναγωνίζονται επιθυμώντας να καταλάβουν την καταλληλότερη θέση για τις υποθέσεις τους στο χώρο της πόλης.

Το γεγονός αυτό προκαλεί την εντύπωση ότι η τάξη, η τόσο σταθερή μερικά χρόνια πριν, διακόπηκε και ότι η πόλη οδηγείται σε μια αυθόρμητη εξελικτική διαδικασία, και ταυτόχρονα σε μια παράνομη κατάληψη του χώρου της από τις νέες δραστηριότητες.

Προκειμένου να απεικονίσουμε με τον καλύτερο τρόπο αυτό που διαδραματίζεται στη Μόσχα, θα πρέπει να αναφερθούμε σε ορισμένες αρχές της πολεοδομίας της. Η γενική ιδέα ήταν ότι η Μόσχα, και τα περιχωρά της, έπρεπε να αναπτυχθεί ως λειτουργική και χωρική ενότητα. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, ο χώρος της πόλης ήταν χωρισμένος σε οκτώ μεγάλους τομείς που εκτεινόταν από το κέντρο προς την περιφέρεια, επαναλαμβάνοντας την εικόνα του παλαιότερου οδικού δικτύου. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, όλα τα τμήματα της πόλης έπρεπε να είναι ίσα - με τη δομική ή λειτουργική έννοια - και να υλοποιούν στο χώρο την ενότητα της ιστορικής και σύγχρονης ατμόσφαιρας.

Η ομοιομορφία αυτή ερμηνευόταν πάντα με πολύ θετικές έννοιες, όπως αυτή της ισότητας. Αλλά στην πραγματικότητα επρόκειτο για απώλεια του «αστικού μωσαϊκού», και μαζί με αυτό για απώλεια των κατευθύνσεων αστικής ανάπτυξης. Μόνο σήμερα αρχίζουμε να γνωρίζουμε πραγματικά την πόλη μας, σαν σύνολο με τις ποικίλες ιδιαιτερότητες του. Στην πραγματικότητα, μόνο οι ορατές αυθόρμητες δραστηριότητες των Μοσχοβιτών μας επιτρέπουν να σας δείξουμε την πραγματική δομή του αστικού περιβάλλοντος. Στην πρώτη σειρά βρίσκονται μορφές δραστηριοτήτων όπως:

- το αυθόρμητο εμπόριο των δρόμων
- οι διαφημίσεις
- η θρησκευτική ζωή

• ο σχηματισμός των καινούργιων δικτύων εμπορικών τραπεζών, χρηματιστηρίων και των μικτών επιχειρήσεων από ρωσικά και ξένα κεφάλαια.

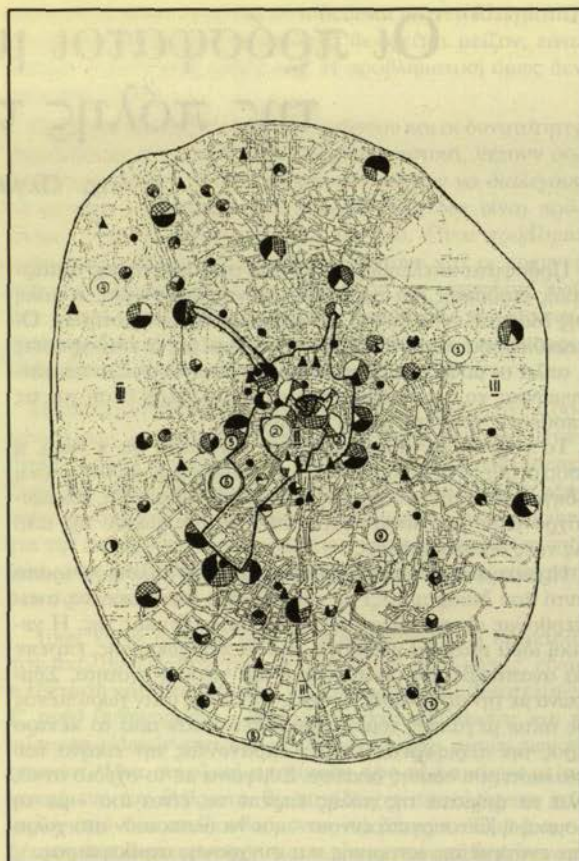
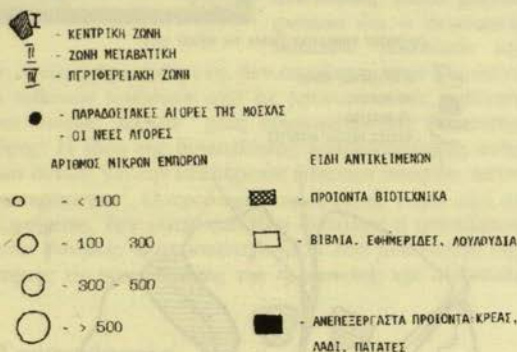
Το αυθόρμητο εμπόριο στους δρόμους της Μόσχας

Το εμπόριο στους δρόμους σαν σύμπτωμα της σύγχρονης κρίσης, εμφανίστηκε στη Μόσχα για να καταλάβει ολόκληρη την πόλη. Το κέντρο μετασχηματίστηκε σε μεγάλη αγορά (bazar). Οι υπαίθριες αγορές εγκαταστήθηκαν κοντά σε όλους σταθμούς του μετρό, κοντά στους σιδηροδρομικούς σταθμούς και τα μεγάλα καταστήματα. Συγχρόνως, ο ευρύς χώρος των δρόμων καταλήφθηκε πολύ γρήγορα από κίονια άγνωστης προέλευσης. Κατέλαβαν τις πλατείες στις πιο πολυσύχναστες περιοχές της πόλης και εισχώρησαν στο εσωτερικό των περιοχών κατοικίας. Ξεκινώντας από την σύγκριση των διαφόρων κατηγοριών εμπορευμάτων, αναγνωρίζονται τρεις χωρικές ενότητες (zones) στη πόλη, των οποίων τα όρια δεν είναι προφανώς ορατά και σχηματικά.

Η πρώτη, η *κεντρική ζώνη*, είναι και η πιο πολυσύχναστη. Μεταξύ των ειδών που πωλούνται, κυριαρχούν τα βιοτε-

Μετά από πρόσκληση του Τομέα Πολεοδομίας - Χωροταξίας και του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ φιλοξενήθηκε η Δρ. Olga Vendina του Ινστιτούτου Γεωγραφίας της Ακαδημίας Επιστημών της Ρωσίας, η οποία και πραγματοποίησε σειρά διαλέξεων στα πλαίσια του μαθήματος Χωροταξίας, τον 7ον εξ. Τμ. Αρχ/ων. Το δημοσίευμα που ακολουθεί αποτελεί περίληψη εκτενούς κειμένου βασισμένου στις έρευνες της Δρ. Όλγας Βεντίνα, που επιμελήθηκε από τα γαλλικά η επίκ. καθ. του Τμ. Αρχιτεκτόνων Σ. Αυγερινού, το δε φωτογραφικό υλικό με θέματα από την καθημερινή ζωή στη Ρωσία, είναι προσφορά της ίδιας από το αρχείο της.

ΟΙ ΑΥΘΟΡΗΤΕΣ ΑΓΟΡΕΣ ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΑΣ

χνικά είδη, όπως ενδύματα και τρόφιμα. Εδώ οι τιμές κυμαίνονται στα υψηλότερα επίπεδα.

Η δεύτερη, η μεταβατική ζώνη, δεν παρακολουθεί το σχήμα της πρώτης. Εδώ κυριαρχούν μεταξύ των εμπορευμάτων τα βιβλία και οι εφημερίδες. Τα όρια αυτής της περιοχής ορίζονται δια μέσου των θέσεων όπου κυριαρχεί η έντονη εμπορική κίνηση των εντύπων. Τα όρια αυτά δεν επαναλαμβάνουν την περίμετρο του ιστορικού κέντρου, και προφανώς δεν επαναλαμβάνουν το σχήμα της πρώτης ενότητας. Αυτή η ζώνη εκτείνεται νοτιοδυτικά. Εκτός των ορίων της παρατηρείται μία απότομη πτώση των εμπορικών δραστηριοτήτων, και παρατηρούνται ορισμένες μικρές συγκεντρώσεις συνήθως κοντά στις εισόδους του μετρό.

Οι δραστηριότητες της τρίτης ζώνης χαρακτηρίζονται από διαφορετική δομή. Μεταξύ των εμπορευμάτων εμφανίζονται μη επεξεργασμένα είδη, όπως το φρέσκο κρέας και βούτυρο. Στις δύο προηγούμενες ενότητες, οι εμπορικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται στο εσωτερικό τους. Στην τρίτη όμως, την περιφερειακή ζώνη, το εμπόριο του φρέσκου κρέατος εγκαθίσταται εκτός των ορίων της. Στην πραγματικότητα, το όριο αυτό χωρίζει την πόλη σε δύο μέρη: στην κεντρική Μόσχα, όπου το εμπόριο αυτό είναι αδύνατο και στην περιφέρειά της, όπου σχηματίζονται οι νέες αγορές ειδών διατροφής.

Παρά το γεγονός ότι αυτή η διαδικασία εκτυλίσσεται αυθόρμητα, δεν χαρακτηρίζεται ως άναρχη. Αντίθετα υπάρχει μια ακριβής λογική στην κατανομή της στο χώρο. Κατά πρώτο λόγο, οι νέες αγορές συνδέονται άμεσα με το δημοτικό δίκτυο συγκοινωνίας (κυρίως με τους κόμβους του). Κατά δεύτερο λόγο, οι αγορές αυτές εμφανίζονται στις ζώ-

νες των κοινωνικών επαφών, όπως στην περιφέρεια της πραγματικής πόλης και στα διοικητικά όρια της Μόσχας.

Συνοψίζοντας, η ανάλυση του εμπορίου των δρόμων μας επιτρέπει να δούμε τους κύριους μετασχηματισμούς στο αστικό περιβάλλον της Μόσχας. Αυτοί είναι:

1. Το ζωντάνεμα των δρόμων (η είσοδος στο προσκήνιο των περιθωριακών στοιχείων της πόλης, το πλήθος αντικαθιστά τις ουρές αναμονής).
2. Η «απο-θεοποίηση» του αστικού χώρου (το αυθόρμητο εμπόριο εισχωρεί παντού, ακόμη και στους τόπους όπου εκδηλωνόταν ανέκαθεν η ισχύς του κράτους και τα ολοκληρωτικά του ιδεώδη).
3. Η εμφάνιση περιφερειακών κέντρων στην πόλη στην Μόσχα.

Η διαφήμιση του δρόμου

Για το θέμα της διαφήμισης, συγκρίνουμε το πραγματικό με το φανταστικό πλαίσιο για τη διαφήμιση στους δρόμους της Μόσχας.

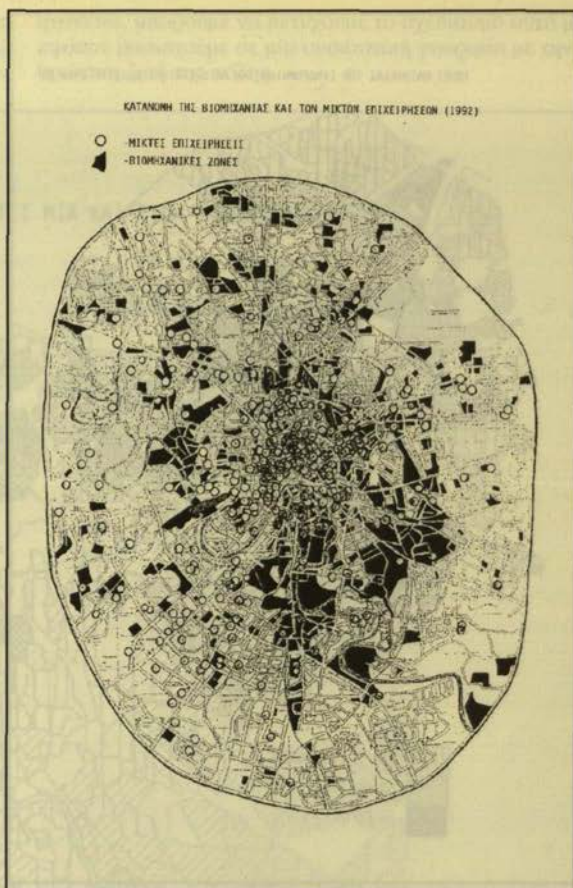
Δεν είναι κάτι νέο το γεγονός ότι, από κοινωνικοοικονομική άποψη, η Μόσχα συγκροτείται από δύο περιοχές: τη νοτιοανατολική βιομηχανική και τη βορειοδυτική περιοχή των εύπορων συνοικιών. Έτσι σύμφωνα με τη μέχρι πρόσφατα επικρατούσα διοικητική άποψη, καταλληλότερη για την διαφήμιση ήταν η βορειοδυτική της περιοχή. Στην πράξη, αντίθετα, τα περισσότερα ελκυστικά σημεία βρίσκονται κοντά στο Κρεμλίνο.

Σήμερα οι θέσεις των διαφημίσεων υποδεικνύουν καθαρά τις συνεκτικές γραμμές της πόλης, που γενικά επαναλαμβάνουν την κατανομή του ανθρώπινου εμπορίου. Είναι μάλλον γεγονός, ότι η σημερινή κατανομή των διαφημίσεων στους δρόμους δείχνει ότι, στο θέμα αυτό, το κέντρο χάνει την πρωτεύουσα θέση του, ενώ ο ρόλος της περιφέρειας γίνεται όλο και πιο σημαντικός.

Για να ερμηνεύσουμε τις διαφορές αυτές, πρέπει να αναφερθούμε και πάλι στην νοοτροπία του παρελθόντος. Η διαφήμιση άλλοτε, όπως και σήμερα συμβαίνει, προσανατολιζόταν στις περιοχές, όπου εγκαθίσταντο οι δραστηριότητες που συγκεντρώνουν τις χρηματοδοτήσεις. Ενώ λοιπόν στο παρελθόν οι χρηματοδοτήσεις συγκεντρώνονταν στις δημόσιες δραστηριότητες, σήμερα αυτές καθορίζονται από την ιδιωτική επιχειρηματική δραστηριότητα, αυτή όμως προσανατολίζεται στις περιοχές όπου αυτή μπορεί να αυξήσει τα κέρδη της.

Χρηματιστήρια, Τράπεζες, Μικτές Επιχειρήσεις

Τα χρηματιστήρια, οι νέες τράπεζες και οι μικτές επιχειρήσεις (ρωσικά και ξένα κεφάλαια) ανταγωνίζονται για την κατάληψη του κέντρου της πόλης, όπου φαίνεται να διαμορφώνεται ένα επιχειρηματικό κέντρο («city»), ενώ οι κάτοικοι του εξωθούνται σταδιακά προς την περιφέρεια. Σήμερα, νέα γραφεία, μικρές, παλιές, αλλά καλά διατηρημένες κατοικίες συνυπάρχουν με εγκαταλελειμένα και ορισμένες φορές κατεστραμένα κτίρια, επειδή η συγκέντρωση ποικίλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων είναι ευκολότερη στις υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης. Για τη διαδικασία αυτή αποτελεί ενοχλητικό εμπόδιο η βιομηχανική περιοχή της Μόσχας, ενώ η τραπεζική-χρηματιστηριακή δραστηριότητα φαίνεται ότι εκτυλίσσεται κυρίως κατά μήκος τριών βασικών αξόνων: το νοτιο-δυτικό, το βορειο-δυτικό και το βορειοανατολικό.

Η θρησκευτική ζωή των κατοίκων

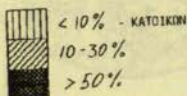
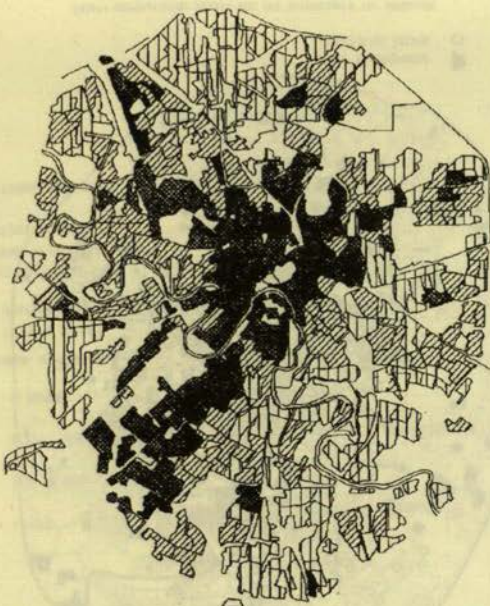
Στο ιστορικό παρελθόν, η Μόσχα δεν υπήρξε ποτέ πεδίο συγκρούσεων και θρησκευτικών αντιθέσεων. Παρ' όλα αυτά, υπήρχαν πιστοί διαφόρων δογμάτων, που συχνά προτιμούσαν να κατοικούν σε συνοικίες της πόλης, όπου επικρατούσε η θρησκεία τους. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση διακόπηκε η θρησκευτική ζωή, για να αναθερμανθεί και πάλι πρόσφατα. Αλλά οι συνθήκες σήμερα έχουν πολύ διαφοροποιηθεί. Σήμερα δεν είναι οι κάτοικοι της πόλης αυτοί που κτίζουν τους ναούς και αναζητούν τους ιερείς, αλλά η Εκκλησία αναζητά τους πιστούς της.

Το 1991 αναστάτωσε τις θρησκευτικές κοινότητες. Τα διάφορα δόγματα συγκέντρωσαν τις δυνάμεις τους για να πάρουν πίσω τα θρησκευτικά κτίρια που τους ανήκαν στο παρελθόν. Για το λόγο αυτό, η γεωγραφική εικόνα της θρησκευτικής ζωής στη Μόσχα προσομοιάζει με αυτή των προεπαναστατικών χρόνων.

Αλλά από το 1992 αλλάζει η κατάσταση εκ νέου, καθώς αρχίζει η δραστήρια διεύθυνση της θρησκευτικής ζωής στις περιοχές κατοικίας, ενώ βεβαίως αυξάνει η πυκνότητα των θρησκευτικών δραστηριοτήτων στην περιοχή του ιστορικού κέντρου. Αυτό όμως δεν σημαίνει καθόλου ότι εκεί είναι πιο δραστήρια η θρησκευτική ζωή, αλλά κυρίως ότι ορισμένες θρησκευτικές κοινότητες επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την παρουσία τους στο κέντρο. Κατά τα άλλα, η χωρική συμπεριφορά των διαφόρων δογμάτων είναι τελείως διαφορετική.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Μόσχας επιδιώκει να της επιστραφούν τα κτίρια, που της ανήκαν στο παρελθόν και

η πλειοψηφία τους βρίσκεται στο ιστορικό, αλλά αραιοκατοικημένο σήμερα κέντρο της πόλης.

Εκεί περιμένει ήσυχια τους πιστούς της, που στην πλειοψηφία τους είναι πλέον ηλικιωμένοι. Αντίστοιχη συμπεριφορά επιδεικνύουν η Πολωνική Καθολική Εκκλησία, η Αυτόνομη Εκκλησία της Αρμενίας και οι Οθωμανοί. Αντίθετα άλλα δόγματα όπως οι Προτεστάντες, Βουδιστές, Σιντουίστες κατευθύνονται προς τις πυκνοκατοικημένες περιφερειακές συνοικίες, όπου αποκτούν πολυάριθμους πιστούς. Η απουσία θρησκευτικών κτιρίων δεν εμποδίζει καθόλου την ανάπτυξη της δραστηριότητάς τους, που αναπληρώνει με ταχύτητα το κενό που δημιουργήθηκε κατά την περίοδο του κομμουνισμού. Παρατηρείται λοιπόν, ότι στις περιφερειακές συνοικίες και ιδιαίτερα στο νότο, νοτιοανατολικά

και βορειοδυτικά, όπου κατοικούν πολλοί εσωτερικοί μετανάστες, διαδίδονται αυτές οι θρησκείες που είναι εντελώς νέες στη ρωσική ιστορία. Αντίθετα, στις εργατικές κατοικίες η συμπεριφορά των κατοίκων είναι πιο παραδοσιακή και επικρατεί η Ορθόδοξη πίστη. Ενώ οι κάτοικοι των περιοχών όπου συγκεντρώνεται η επιχειρηματική δραστηριότητα, παρ' όλο που ασχολούνται με την εμπορία, προτιμούν να μην ασχολούνται με την εμπορία, προτιμούν να μην ασχολούνται με την εμπορία, προτιμούν να μην ασχολούνται με την εμπορία.

Εύπορες και μη εύπορες συνοικίες

Για την διερεύνηση της αστικής δομής της Μόσχας χρησιμοποιήσαμε την ανάλυση των συνδρομών στις εφημερίδες και της εγκληματικότητας, που βασίστηκε στα στοιχεία των ταχυδρομείων και της αστυνομίας.

Τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας επίζητούν μια ιδιαίτερη ανάλυση. Εδώ θα αρκεστούμε στην προσέγγιση της αστικής δομής δια μέσου δύο παραδειγμάτων. Αυτά είναι:

1. Οι τόποι κατοικίας των συνδρομητών στη Λογοτεχνική Gazette, και

2. Οι τόποι κατοικίας όσων έχουν υποστεί κάποια καταδίκη.

Η σύγκριση των δυο κατανομών μας εκπλήσσει. Αποδεικνύει ότι, παρά την επικρατούσα ιδεολογία της κοινωνικής ισότητας, ο αστικός χώρος δεν είναι καθόλου ομογενής.

Εν τούτοις, για την περίπτωση μας είναι σημαντικότερο να εξεταστεί αν η στατιστική επαληθεύει τις οπτικές παρατηρήσεις, και αν τα ιδεατά όρια που διαμορφώνονται δια μέσου των δραστηριοτήτων των κατοίκων εκφράζουν την ανομοιογένεια της πόλης. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι όλοι οι μετασχηματισμοί εκτυλίσσονται με αφετηρία τις εύπορες συνοικίες, εντείνοντας την πόλωση στον χώρο της Μόσχας.

Παρακολουθώντας τη διαδικασία αυτο-οργάνωσης του πληθυσμού και καταγράφοντας την ουσία του αστικού χώρου, πιστεύουμε ότι θα έχουμε τη δυνατότητα να συνδυά-

σουμε στο μέλλον την παράδοση του σχεδιασμού της πόλης με τη γνώση της καθημερινής πρακτικής, για να επιτύχουμε το σχεδιασμό στο πραγματικό περιβάλλον της πόλης. Όπως

φαίνεται, μπορούμε να πετύχουμε το σχεδιασμό αυτό μόνο εφόσον βασιστούμε σε μία ουσιαστική γνώριμία με την ανθρώπινη ζωή της πόλης.

ΤΟΙΧΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΟΣΩΝ ΕΧΟΥΝ ΥΠΟΣΤΕΙ ΜΙΑ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΣΤΗ ΜΟΣΧΑ (1991)

